

Розділ 8. Конституційно-правовий статус іноземних громадян, осіб без громадянства і біженців

Положення про права, свободи й обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства зафіксовані у статті 26 Конституції України, яка встановлює: "іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України".

Поняття "іноземець" визначається статтею 1 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" від 4 лютого 1994 р. Іноземець — це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Особа без громадянства — це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Зазначений Закон визначає правовий статус іноземців в Україні, закріплює основні права, свободи та обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства, які проживають або тимчасово перебувають в Україні, і визначає порядок вирішення питань, пов'язаних з їх в'їздом в Україну чи виїздом з України, а також встановлює підстави відповідальності за порушення порядку перебування в Україні, транзитного проїзду її територією.

Згідно із Законом України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" засади правового статусу іноземців полягають у такому:

- іноземці мають такі самі права й свободи і виконують такі самі обов'язки, що й громадяни України, якщо інше не передбачено Конституцією України, цим Законом та іншими законами України, а також міжнародними договорами України;
- іноземці є рівними перед законом незалежно від походження, соціального та майнового стану, расової та національної належності, статі, мови, ставлення до релігії, роду й характеру занять, інших обставин;
- якщо іноземною державою встановлено обмеження щодо реалізації прав і свобод громадянами України, Кабінет Міністрів України може прийняти рішення про встановлення відповідного порядку реалізації прав і свобод громадянами цієї держави на території України. Це рішення набирає сили після його опублікування. Воно може бути скасовано, якщо зникнуть підстави, за яких воно було прийнято;
- здійснення іноземцями своїх прав і свобод не повинно завдавати шкоди національним інтересам України, правам, свободам і законним інтересам її громадян та інших осіб,

які проживають в Україні;

- іноземці зобов'язані поважати Конституцію і закони України й дотримуватися їх, шанувати традиції і звичаї народу України.

Основні права, свободи та обов'язки іноземців викладені в розділі II Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства".

Іноземці мають право:

- займатися в Україні інвестиційною, зовнішньоекономічною та іншими видами підприємницької діяльності, передбаченими законодавством України;
- на трудову діяльність (мають право працювати на підприємствах, в установах і організаціях або займатися іншою трудовою діяльністю на підставах і в порядку, встановлених для громадян України);
- на відпочинок;
- на охорону здоров'я;
- на соціальний захист (у тому числі на одержання пенсії та інших видів соціальної допомоги відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України);
- на житло (на підставах і в порядку, встановлених для громадян України);
- мати у власності будь-яке майно, успадковувати й заповідати його, а також мати особисті немайнові права;
- на освіту (при цьому вони оплачують своє навчання, якщо інше не передбачене законодавством України та міжнародними договорами України);
- на користування досягненнями культури;
- вступати на загальних із громадянами України підставах до легалізованих об'єднань громадян, якщо інше не передбачене законами України й це передбачено статутами зазначених об'єднань;
- на свободу совісті;
- укладати й розривати шлюби з громадянами України та іншими особами відповідно до законодавства України;
- пересуватися територією України й вибирати місце проживання в ній відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України;
- на звернення до суду та інших державних органів для захисту своїх особистих, майнових та інших прав.

Іноземці зобов'язані:

- поважати і дотримуватися норм Конституції України та законів України;
- шанувати традиції та звичаї народу України;
- здійсненням своїх прав і свобод не завдавати шкоди національним інтересам України, правам, свободам і законним інтересам її громадян та інших осіб, які проживають в Україні;
- дбайливо ставитися до наданого їм житла, дотримуватися правил користування житловими приміщеннями;
- під час навчання в закладах освіти України дотримуватись обов'язків учнів і студентів відповідно до законодавства України;
- дбайливо ставитися до пам'яток історії, культури, інших культурних цінностей;
- поважати почуття громадян України та інших осіб у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями;
- дотримуватися визначених законодавством України обов'язків у шлюбних і сімейних відносинах.

На іноземців згідно із законом поширюються певні обмеження. Так, вони не можуть бути призначені на окремі посади чи здійснювати певну трудову діяльність, якщо відповідно до законодавства України призначення на ці посади чи виконання такої діяльності пов'язане з належністю до громадянства України; не можуть бути членами політичних партій України; можуть бути обмежені в пересуванні та виборі місця проживання, коли це необхідно для забезпечення безпеки України, охорони громадського порядку, охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів її громадян та інших осіб, які проживають в Україні; не можуть обирати й бути обраними до органів державної влади та самоврядування, а також брати участь у референдумах; на них не поширюється загальний військовий обов'язок; вони обкладаються податками і зборами відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України.

Законодавством України іноземцям гарантуються недоторканність особи, житла, невтручання в особисте й сімейне життя, таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень, повага їхньої гідності нарівні з громадянами України.

Законом регулюється порядок в'їзду іноземців в Україну та їх виїзду з України. Так, іноземці можуть в'їжджати в Україну за паспортними документами (національними паспортами або документами, які їх замінюють). При цьому вони повинні одержати у встановленому порядку в'їзну візу, якщо інше не передбачене законодавством України. Разом з тим закон передбачає обмеження на в'їзд іноземців в Україну. В'їзд в Україну іноземцю забороняється:

- в інтересах забезпечення безпеки України чи охорони громадського порядку;
- якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, які проживають в Україні;
- якщо, порушуючи клопотання про в'їзд в Україну, він подав про себе завідомо неправдиві відомості чи підроблені документи;
- якщо його паспортний документ, віза підроблені, зіпсовані чи не відповідають встановленому зразку або належать іншій особі;
- якщо він у пункті пропуску через державний кордон України порушив правила перетинання державного кордону України, митні правила, санітарні норми чи правила або не виконав законних вимог посадових осіб Державної прикордонної служби України, митних та інших органів, що здійснюють контроль на державному кордоні;
- якщо встановлено факти порушення ним законодавства України під час попереднього перебування в Україні.

Іноземці виїжджають з України за паспортними документами (національними паспортами або документами, які їх замінюють). Виїзд з України іноземцю забороняється в таких випадках:

- коли щодо нього ведеться дізнання чи попереднє слідство або судом розглядається кримінальна справа — до закінчення провадження у справі;
- якщо його засуджено за вчинення злочину — до відбування покарання чи звільнення від нього;
- якщо його виїзд суперечить інтересам забезпечення безпеки України — до припинення обставин, що перешкоджають виїзду.

Виїзд іноземця з України може бути відкладений до виконання ним майнових зобов'язань перед фізичними та юридичними особами в Україні.

Транзитний проїзд іноземців через територію України у країну призначення дозволяється за наявності транзитних віз, якщо інше не передбачено законодавством

України. За правопорушення і порушення порядку перебування в Україні, транзитного проїзду її територією іноземці відповідають на загальних підставах.

За порушення іноземцями встановленого порядку перебування в Україні, тобто проживання без документів на право проживання в Україні або проживання за недійсними документами, недотримання встановленого порядку реєстрації або пересування і вибору місця проживання, працевлаштування, ухилення від виїзду після закінчення терміну перебування, а також за недотримання Правил транзитного проїзду територією України до них застосовуються заходи відповідно до законодавства України. Іноземцю, який порушує законодавство України, якщо ці порушення не передбачають адміністративної або кримінальної відповідальності, може бути скорочено визначений йому термін перебування в Україні (відповідне рішення приймають органи внутрішніх справ), а іноземець, який вчинив злочин або адміністративне правопорушення, після відбуття призначеного йому покарання чи виконання адміністративного стягнення може бути видворений за межі України. Таке рішення приймає орган внутрішніх справ за місцем перебування іноземця з наступним повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави його прийняття. За рішенням органу внутрішніх справ видворення іноземця за межі України може супроводжуватися забороною подальшого в'їзду в Україну строком до п'яти років (його порядок визначається законодавством України).

Крім того, іноземець може бути видворений за межі України за рішенням органів внутрішніх справ, органів охорони державного кордону (стосовно осіб, затриманих у межах контрольованих прикордонних районів) або Служби безпеки України з наступним повідомленням протягом 24 годин прокурора про підстави прийняття такого рішення, якщо дії іноземця грубо порушують законодавство про статус іноземців або суперечать інтересам забезпечення безпеки України чи охорони громадського порядку, або якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України. Такі рішення зазначених органів можуть бути оскаржені до суду.

Поняття особи без громадянства визначається статтею 1 Закону України "Про громадянство України" від 18 січня 2001 р. Особа без громадянства — це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Стан без громадянства виникає, як правило, через відмінності в законодавствах різних країн щодо громадянства. Наприклад, у деяких країнах особами без громадянства стають жінки, які взяли шлюб з іноземцями, чи діти, яких іноземці всиновили, коли внаслідок цього вони автоматично втрачають громадянство своєї країни.

Найпоширенішим випадком відсутності громадянства є вихід чи виключення особи з громадянства, якщо вона не набуває громадянства іншої держави (наприклад, припинення громадянства політичного емігранта).

Конституційне право містить також такі категорії, як "біженець" і "притулок". Про них йдеться у статті 26 Конституції України.

Згідно зі статтею 1 Закону України "Про біженців" від 21 червня 2001 р. біженець — це особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися

до неї внаслідок зазначених побоювань.

Особа, якій надано статус біженця, має рівні з громадянами України права:

- на пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України, за винятком обмежень, які встановлюються законом;
- на працю;
- на підприємницьку діяльність, не заборонену законом;
- на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування;
- на відпочинок;
- на освіту;
- на свободу світогляду і віросповідання;
- на подання індивідуальних чи колективних письмових звернень або особисте звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів;
- на володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності;
- на оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;
- на звернення за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- на правову допомогу.

Особа, якій надано статус біженця в Україні, має рівні з громадянами України права у шлюбних і сімейних відносинах.

Така особа має право на одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України, і користування житлом, наданим у місці проживання.

Особа, якій надано статус біженця в Україні, користується іншими правами і свободами, передбаченими Конституцією і законами України (стаття 20 Закону України "Про біженців").

У статті 21 Закону України "Про біженців" встановлено обов'язки особи, якій надано статус біженця в Україні:

- повідомляти протягом десяти робочих днів органу міграційної служби за місцем проживання про зміни прізвища, складу сім'ї, сімейного стану, місця проживання, набуття громадянства України або іншої держави, надання притулку або дозволу на постійне проживання в іншій державі;
- у разі зміни місця проживання і переїзду до адміністративно-територіальної одиниці України, на яку поширюється компетенція іншого органу міграційної служби, знятися з обліку і стати на облік у відповідному органі міграційної служби за новим місцем проживання. Взяття на облік в органі міграційної служби за новим місцем проживання є підставою для реєстрації у відповідному органі спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань громадянства та реєстрації фізичних осіб;
- проходити щорічну перереєстрацію у строки, встановлені органом міграційної служби за місцем проживання.

У статті 3 Закону встановлюється заборона вислання або примусового повернення біженця до країни, з якої він прибув і де його життю або свободі загрожує небезпека. Але дія цієї статті не поширюється на біженця, засудженого в Україні за вчинення

тяжкого злочину.

Питання про надання і позбавлення статусу біженця вирішують у межах своєї компетенції Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах міфації, органи міфаційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах державного кордону, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань громадянства, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань праці та соціальної політики, Міністерство закордонних справ України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері охорони здоров'я, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі освіти, органи опіки та піклування.

Зокрема, Кабінет Міністрів України щодо біженців здійснює такі функції:

- визначає у проекті Державного бюджету України обсяги фінансування заходів, які здійснюються на виконання Закону України "Про біженців";
- затверджує положення про посвідчення біженця, про проїзний документ біженця для виїзду за кордон та інші необхідні документи;
- затверджує порядок працевлаштування, навчання, надання медичної допомоги особам, щодо яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця, порядок виплати особам, яким надано статус біженців, грошової допомоги, пенсії, інших видів соціального забезпечення;
- встановлює порядок видачі в'їзних віз членам сім'ї осіб, яким надано в Україні статус біженців.

У компетенцію спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах міграції входить:

- прийняття рішень про надання, втрату і позбавлення статусу біженця;
- координація взаємодії інших органів виконавчої влади з питань, що стосуються біженців;
- розроблення і затвердження зразків довідок про подання особою заяви про надання статусу біженця, про особу, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їй статусу біженця, про прийняття скарги до розгляду, про звернення до суду та переліку документів і їх зразків, необхідних для вирішення питання про надання, втрату і позбавлення статусу біженця;
- розгляд скарг на рішення органів міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі про відмову у прийнятті заяви про надання статусу біженця і про відмову в оформленні документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця та скасування цих рішень, якщо вони були прийняті з порушенням законодавства про біженців;
- видача довідок про прийняття скарги до розгляду та про звернення до суду;
- здійснення централізованого обліку і створення централізованої інформаційної системи про осіб, які подали заяви про надання статусу біженців;
- збирання і аналіз інформації щодо наявності у країнах походження біженців умов, зазначених в абзаці другому статті 1 Закону України "Про біженців";
- створення та утримання пунктів тимчасового розміщення біженців;
- підготовка до розгляду Кабінетом Міністрів України пропозицій про визначення обсягів фінансування заходів, які здійснюються на виконання зазначеного Закону;

- контроль за виконанням зазначеного Закону.

У компетенцію органів міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, які підпорядковуються спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у справах міграції, входить:

- прийняття заяв від іноземців та осіб без громадянства про надання їм статусу біженця у порядку, передбаченому Законом України "Про біженців";
- сприяння у влаштуванні у відповідні дитячі заклади чи сім'ї дітей, розлучених із сім'єю;
- сприяння дітям, розлученим з сім'єю, у розшуку батьків або інших законних представників неповнолітньої особи;
- прийняття рішень з оформлення документів для вирішення питання щодо надання, втрати або позбавлення статусу біженця;
- розгляд заяв про надання статусу біженця і підготовка письмового висновку щодо надання або відмови в наданні статусу біженця;
- видача довідок про подання особою заяви про надання їй статусу біженця; про особу, стосовно якої прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їй статусу біженця; про звернення до суду;
- видача посвідчень та проїзних документів для виїзду за кордон особам, яким надано статус біженця;
- перереєстрація осіб, яким надано статус біженця;
- визначення місць для тимчасового проживання осіб, які подали заяви про надання статусу біженця, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їм статусу біженця, та направлення їх у пункти тимчасового розміщення біженців;
- прийняття рішення про надання грошової допомоги особам, яким надано статус біженця;
- сприяння у працевлаштуванні особам, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця та яким надано такий статус;
- сприяння в отриманні особами, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання їм статусу біженця та яким надано статус біженця, соціально-побутових і медичних послуг;
- ведення обліку та особових справ осіб, які звернулися із заявами про надання їм статусу біженця, стосовно яких прийнято рішення про оформлення документів для вирішення питання щодо надання статусу біженця та яким надано статус біженця;
- вирішення інших питань, віднесених законодавством до їхньої компетенції.

Особи, які мають намір набути статусу біженця і перетнули Державний кордон України у порядку, встановленому законодавством України, повинні протягом п'яти робочих днів звернутися до відповідного органу міграційної служби із заявою про надання їм статусу біженця.

Особи, які з наміром набути статус біженця намагалися незаконно перетнути або незаконно перетнули Державний кордон України, повинні протягом трьох робочих днів звернутися до відповідного органу міграційної служби через уповноваженого цього органу чи посадову особу Державної прикордонної служби України або органу внутрішніх справ із заявою про надання їм статусу біженця, а також надати посадовим особам Державної прикордонної служби України пояснення про причини спроби незаконно перетнути або незаконного перетинання Державного кордону України. Якщо

у таких осіб відсутні документи, які посвідчують особу, або такі документи підроблені чи фальшиві, вони мають повідомити про цю обставину в заяві про надання статусу біженця, а також викласти причини зазначених ситуацій. Зазначені особи повинні бути направлені посадовими особами Державної прикордонної служби до органу міграційної служби.

Орган міграційної служби може прийняти рішення про відмову у прийнятті заяви про надання статусу біженця в разі відсутності поважних причин для порушення встановленого порядку подання такої заяви. Про прийняття такого рішення орган міграційної служби повідомляє особу письмово із зазначенням причин відмови.

Статус біженця не надається особі:

- яка вчинила злочин проти миру, військовий злочин або злочин проти людства і людяності, як їх визначено в міжнародному праві;
- яка вчинила тяжкий злочин не політичного характеру за межами України до прибуття в Україну з метою набуття статусу біженця, якщо таке діяння віднесено Кримінальним кодексом України до тяжких злочинів;
- яка винна у вчиненні дій, що суперечать меті та принципам Організації Об'єднаних Націй;
- стосовно якої встановлено, що умови, передбачені абзацом другим статті 1 Закону України "Про біженців", відсутні;
- яка до прибуття в Україну була визнана біженцем або отримала притулок в іншій країні;
- яка до прибуття в Україну з наміром набуття статусу біженця перебувала у третій безпечній країні. Це положення не поширюється на дітей, розлучених із сім'ями, а також на осіб, які народилися чи постійно проживали на території України, а також їхніх нащадків (дітей, онуків).

Оформлення документів для вирішення питання про надання статусу біженця здійснюється на підставі особистої заяви іноземця чи особи без громадянства або її законного представника, поданої до органу міграційної служби в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі за місцем тимчасового перебування заявника.

Заявник, якому виповнилося 18 років, подає заяву і заповнює анкету, де викладає основні відомості про себе й обставини, що змусили його залишити країну походження.

До заяви про надання статусу біженця додаються документи, які посвідчують особу заявника, а також документи та матеріали, що можуть бути доказом наявності умов для набуття ним статусу біженця, по 4 фотокартки заявника та членів його сім'ї, які не досягли вісімнадцятирічного віку, відомості про яких внесено в заяву.

Рішення за заявою про надання статусу біженця приймається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах міграції протягом місяця з дня отримання особової справи заявника та письмового висновку органу міграційної служби, який розглядав заяву. У разі потреби строк прийняття рішення може бути продовжено керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах міграції, але не більше як до трьох місяців.

Посвідчення біженця видається строком на один рік. Під час перереєстрації біженця органом міграційної служби за місцем його проживання дія посвідчення продовжується.

Статус біженця втрачається, якщо особа:

- добровільно знову скористалася захистом країни громадянської належності (підданства);

- набула громадянство України або добровільно набула громадянство, яке мала раніше, або набула громадянство іншої держави і користується її захистом;
- добровільно повернулася до країни, яку вона залишила чи за межами якої перебувала внаслідок обгрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань;
- як особа без громадянства може повернутися у країну свого попереднього постійного проживання, оскільки обставини, за яких було надано статус біженця, більше не існують. Це положення не поширюється на біженця, якщо він може навести достатні обгрунтування, які впливають з попередніх переслідувань, для своєї відмови повернутися у країну свого попереднього постійного проживання;
- отримала притулок чи дозвіл на постійне проживання в іншій країні;
- не може більше відмовлятися від користування захистом країни своєї громадянської належності, оскільки обставини, на підставі яких особі було надано статус біженця, більше не існують. Це положення не поширюється на біженця, якщо він може навести достатні обгрунтування, які впливають з попередніх переслідувань, для своєї відмови користуватися захистом країни своєї громадянської належності.

Рішення про втрату або позбавлення статусу біженця приймається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах міграції за поданням органу міграційної служби за місцем проживання біженця протягом місяця з дня отримання подання та його особової справи. У разі потреби строк прийняття рішення може бути продовжено керівником спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах міграції, але не більше як до трьох місяців.

Умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства регулюються Законом України "Про імміграцію" від 7 серпня 2001 р.

Імміграція — це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання, а іммігрант — це іноземець чи особа без громадянства, який (яка) отримав (отримала) дозвіл на імміграцію і прибув (прибула) в Україну на постійне проживання, або, перебуваючи в Україні на законних підставах, отримав (отримала) дозвіл на імміграцію і залишився (залишалася) в Україні на постійне проживання.

Дозвіл на імміграцію надається в межах квоти імміграції, а квота імміграції встановлюється Кабінетом Міністрів України у встановленому ним порядку за категоріями іммігрантів:

- діячі науки та культури, імміграція яких відповідає інтересам України;
- висококваліфіковані спеціалісти і робітники, гостра потреба в яких відчутна для економіки України;
- особи, які здійснили іноземну інвестицію в економіку України іноземною конвертованою валютою на суму не менше 100 (ста) тисяч доларів США, зареєстровану в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- особи, які є повнорідними братом чи сестрою, дідом чи бабою, онуком чи онукою громадян України;
- особи, які раніше перебували у громадянстві України;
- батьки, чоловік (дружина) іммігранта та його неповнолітні діти;
- особи, які безперервно прожили на території України протягом трьох років з дня надання їм статусу біженця в Україні чи при тулку в Україні, а також їхні батьки, чоловіки (дружини) та не повнолітні діти, які приживають разом з ними.

Виконання законодавства про імміграцію забезпечують Кабінет Міністрів України,

спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань імміграції і підпорядковані йому органи, дипломатичні представництва і консульські установи України, а також центральні органи виконавчої влади з питань праці та соціальної політики, з питань охорони здоров'я тощо.

Статтею 26 Конституції України запроваджено інститут притулку: "іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом". Відповідно до Конституції України статтею 4 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" встановлено, що "іноземцям може надаватися притулок".

Зазначені норми повністю відповідають статті 14 Загальної декларації прав людини, прийнятої та проголошеної резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р., де зафіксовано, що кожна людина має право шукати притулку від переслідування в інших країнах і користуватися цим притулком. Це право не може бути використане у випадку переслідування, яке дійсно базується на скоєнні не політичного злочину, чи діяння, яке суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Розрізняють притулок дипломатичний і територіальний. Дипломатичний притулок означає надання певній особі можливості сховатися від переслідування за політичними мотивами у приміщенні іноземного дипломатичного чи консульського представництва, а також на іноземному військовому кораблі. Відповідно до міжнародного права недоторканність приміщення дипломатичного чи консульського представництва, а також екстериторіальність іноземного військового корабля не дають права надавати в їх приміщеннях притулок особам, які переслідуються владою держави перебування за скоєння ними правопорушення.

Територіальний притулок означає надання певній особі можливості сховатися від переслідування за політичними мотивами на території певної держави. Дозвіл на постійне проживання, який надається іноземцю чи особі без громадянства, не означає надання територіального притулку. Підстави для надання останнього встановлюються внутрішнім законодавством держави. Територіальний притулок не повинен надаватися особам, які скоїли загально-кримінальні й військові злочини, злочини проти миру й людяності. В окремих міжнародних договорах зазначається, які категорії злочинців підлягають видачі (тобто не можуть отримати територіального притулку). Надання державою територіального притулку зумовлює такі її обов'язки:

- не видавати особу, яка отримала територіальний притулок, державі, від переслідувань якої вона шукала захисту;
- не допускати, щоб така особа скоювала з її території будь-які насильницькі акти проти держави, яку полишила.

У конституційному праві існує поняття національного режиму. Це принцип, згідно з яким юридичним і фізичним особам однієї держави, що укладає угоду, надаються на території іншої держави, яка укладає угоду, такі ж права, пільги та привілеї, що надаються її власним юридичним і фізичним особам. Національний режим може бути встановлений законодавством окремих країн.

Для глибокого усвідомлення питань, що стосуються конституційно-правового статусу іноземних громадян і осіб без громадянства, велике значення має ознайомлення з положеннями Декларації про права людини стосовно осіб, що не є громадянами країни, у якій вони проживають, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 1985 р.; Конвенції про скорочення безгромадянства, яку прийняла ЗО серпня 1961 р.

Конференція повноважних представників, скликана Генеральною Асамблеєю ООН; Конвенції про статус біженців, яку прийняла 28 липня 1951 р. Конференція повноважних представників з питань про статус біженців і апатридів (осіб, що не мають громадянства жодної країни), скликана Генеральною Асамблеєю ООН від 14 грудня 1967 р.; Конвенції про статус апатридів, прийнятої 28 вересня 1954 р. Конференцією повноважних представників, скликаною відповідно до резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН.

Верховна Рада України, реалізуючи положення статті 12 Конституції України про те, що Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави, прийняла 4 березня 2004р. Закон України "Про правовий статус закордонних українців". Цей Закон встановлює, що закордонний українець — це особа, яка є громадянином іншої держави або особою без громадянства і має українське етнічне походження або походження з України. Українське етнічне походження — це належність особи або її предків до української нації і визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження.

Рішення про надання, відмову або припинення статусу закордонного українця приймає Національна комісія з питань закордонних українців, яка створюється при Кабінеті Міністрів України. До складу цієї Комісії входять представники Центральних органів виконавчої влади, народні депутати України (за згодою), представники адміністрації Президента України, а також громадських організацій, які опікуються питаннями закордонних українців, з правом дорадчого голосу.

Особа, які бажають отримати статус закордонного українця, подають відповідні заяви до закордонних дипломатичних установ України або безпосередньо до Міністерства закордонних справ України. У разі позитивного рішення щодо надання статусу закордонного українця Національна комісія видає особі посвідчення встановленого зразка, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

До умов надання особі статусу закордонного українця належать:

- українська самоідентифікація;
- українське етнічне походження або походження з України;
- письмове звернення щодо бажання мати статус закордонного українця;
- досягнення особою 16-річного віку;
- відсутність громадянства України.

Українське етнічне походження або походження з України заявник підтверджує відповідними документами або свідченнями громадян України, закордонних українців чи громадських організацій закордонних українців.

Особа, яка отримала статус закордонного українця, одержує відповідне посвідчення про такий статус (воно є документом, але не замінює паспорт). Таке посвідчення (його зразок, порядок надання, виготовлення та анулювання встановлюються Кабінетом Міністрів України) видається терміном на 10 років з подальшою його перереєстрацією.

Вїзд в Україну і виїзд з України закордонних українців здійснюються відповідно до Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства". При цьому закордонні українці — громадяни держав, з якими Україна має візовий режим, мають право на безкоштовне оформлення багаторазової візи для відвідання України без надання відповідного запрошення терміном дії на 5 років на підставі посвідчення закордонного українця.

Закордонний українець може іммігрувати в Україну для постійного проживання за

умови отримання в установленому законом порядку дозволу на імміграцію для постійного проживання поза межами квот на імміграцію.

Закордонний українець, який перебуває в Україні на законних підставах, має такі самі права і свободи, а також обов'язки, як і громадянин України, за винятками, встановленими Конституцією, законами України чи міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Питання для самоконтролю

1. Поняття іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців.
2. Правові засади статусу іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.
3. Основні права, свободи та обов'язки іноземних громадян, осіб без громадянства та біженців в Україні.
4. Порядок в'їзду іноземців в Україну та їх виїзду з України.
5. Повноваження органів виконавчої влади, які вирішують питання про надання, втрату і позбавлення статусу біженця.
6. Поняття, умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства.
7. Сутність інституту притулку.